

O. Marcin Czermiński

POLJSKE KOLONIJE U BOSNI:
USPOMENE IZ MISIJE GODINE 1902.

i

ODABRANA PISMA

EDICIJA MEMOARI

Knjiga 3

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju
Podgaj 6, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
www.iis.unsa.ba

Urednici:

Dr. Enes S. Omerović
Dr. Tomasz Jacek Lis

Recenzenti:

Prof. dr. Amila Kasumović
Dr. Sonja Dujmović

Prijevod s poljskog jezika:
Miloš Zečević, MA

Lektura i adaptacija na bosanski jezik:
Prof. dr. Mirela Omerović

Naslov originala:

X. M. CZERMIŃSKI T. J.

KOLONIE POLSKIE W BOŚNI.

WSPOMNIENIA Z MISYI W ROKU 1902, Krakow, 1903.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.162.1-992(044)

CZERMIŃSKI, Marcin

Poljske kolonije u Bosni : uspomene iz misije godine 1902. i odabrana pisma / O. Marcin Czermiński ; [urednici Enes S. Omerović, Tomasz Jacek Lis ; prijevod s poljskog jezika Miloš Zečević]. - Sarajevo : Institut za historiju Univerziteta, 2020. - 181 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Memoari ; knj. 3)

Prijevod djela: Kolonije polskie w Bośni. - Poljaci u Bosni i Hercegovini / Enes S. Omerović: str. 20-33. - Rimokatolička crkva i Poljaci u Bosni i Hercegovini / Tomasz Jacek Lis: str. 40-55. - Bilješke uz svako poglavlje.

ISBN 978-9958-649-34-9

COBISS.BH-ID 40998150

UNIVERZITET U SARAJEVU – INSTITUT ZA HISTORIJU

O. Marcin Czermiński

**POLJSKE KOLONIJE U BOSNI:
USPOMENE IZ MISIJE GODINE 1902.**

i

ODABRANA PISMA

Sarajevo, 2020.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	9
OTAC MARCIN CZERMIŃSKI (Tomasz Jacek Lis)	15
Bilješke.....	18
POLJACI U BOSNI I HERCEGOVINI (Enes S. Omerović)	19
Poljaci u bosanskohercegovačkom demografskom mozaiku	20
Naseljavanje stranih seljaka u Bosnu i Hercegovinu	22
Nastanak poljskih kolonija u Bosni i Hercegovini	26
Bilješke.....	34
RIMOKATOLIČKA CRKVA I POLJACI U BOSNI I HERCEGOVINI (Tomasz Jacek Lis)	39
Katolička crkva u Bosni i Hercegovini na prijelazu XIX i XX stoljeća	40
<i>Ex hac Augusta</i> u teoriji	42
Konflikt franjevaca i nadbiskupa Josipa Stadlera u kontekstu Poljaka.....	50
Bilješke.....	56
POLJSKE KOLONIJE U BOSNI: USPOMENE IZ MISIJE GODINE 1902. (O. M. Czermiński D. I.)	61
Sarajewo [Sarajevo]	63
Prniawor [Prnjavor]	65
Rakowac [Rakovac]	68
Martinać [Martinac].....	76
Gumiera [Gumjera]	80

Preko Dewetine [Devetine] do Dubrawy [Dubrave].....	86
Dubrawa [Dubrava]	89
Kokorski Łuk [Kokorski Lug].....	95
Dewetina [Devetina]	97
Windthorst. Troszele. Laminci [Windthorst. Trošelje. Laminci]	100
Celinowacz [Čelinovac].....	105
Miljevacz [Miljevac].....	108
Bakińce Górne [Bakinci Gornji]	112
Bakińce Dolne [Bakinci Donji].....	117
Banialuka [Banja Luka].....	121
Nowa Dąbrowa [Nova Dubrava].....	123
Potrebe u kolonijama	131
Bilješke.....	134
PISMA FRANCISZKA JAKUBOWSKOG.....	143
PISMO I – D. Tuzla, 16. X 1906.....	144
PISMO II – Banja Luka, 7. X 1909.	145
PISMO III – Banja Luka, 31. X 1910.....	146
PISMO IV – Banja Luka, 17. XI 1910.....	148
PISMO V – Banja Luka, 25. XI 1910.	149
PISMO VI – Banja Luka, 9. XI 1913.....	150
Bilješke.....	154
PISMA ANTONIJA KARPINE	159
PISMO I – Miljevac, 29. IX 1910.	160
PISMO II – Miljevac, 24. X 1910.....	161
PISMO III – Miljevac, 20. II 1911.	163
PISMO IV – Miljevac, 26. III 1911.....	164
PISMO V – Miljevac, 3. IV 1911.....	166
PISMO VI – [bez mjesta slanja], 5. V 1911.	167

PISMO VII – Miljevac, 2. IV 1912.....	169
PISMO VIII – [bez mjesta slanja], 21. IV 1912.....	172
PISMO IX – Miljevac, 5. VIII 1912.	174
PISMO X – [bez mjesta slanja], 15. IX 1912.	175
PISMO XI – Miljevac, 4. X 1912.....	176
PISMO XII – [bez mjesta slanja], 10. XI 1912.	177
PISMO XIII – Miljevac, 16. I 1913.	178
Bilješke.....	179

PREDGOVOR

Bosna i Hercegovina, sa svim svojim prirodnim i društveno-političkim specifičnostima, već stoljećima mami strane putnike različitih profila i interesovanja. Dolazeći mahsuz ili prolazeći usput, dio tih putnika pretakao je vlastite utiske i iskustva u tekstove iz kojih možemo vidjeti sliku ove zemlje i njenog stanovništva u tuđim očima. Iako često subjektivni, ti narativni izvori – putopisi, memoari, dnevnici ili pisma – čine veoma važne, ponekad i jedine historijske izvore koji su neophodni za rekonstrukciju određenih događaja, pojava i procesa u prošlosti, te su u stanju da nam dočaraju duh vremena o kojem govore znatno više od drugih izvora. Naravno, interpretacija narativnih izvora vezana je za izvjesne metodološke probleme i zahtijeva upotrebu odgovarajuće kritike.

Pisano na stranim jezicima i za stranu publiku, ovo blago o Bosni i Hercegovini do danas je samo djelimično prevedeno na bosanski jezik. Zainteresirani za ista ili slična pitanja iz bosansko-hercegovačke prošlosti, priređivači ove publikacije tokom svojih istraživanja naišli su na veliki broj objavljenih i neobjavljenih narativnih izvora o Bosni i Hercegovini na poljskom jeziku. Kako je samo mali dio njih preveden na bosanski jezik, odlučili smo dati vlastiti doprinos u njihovom približavanju stručnoj i široj čitalačkoj publici u Bosni i Hercegovini, a objavljivanje ove publikacije smatramo samo jednim u nizu koraka koji su poduzeti i koji će tek biti učinjeni.

Čitaocima predajemo publikaciju u čijem se sastavu nalaze dvije vrste dokumenata narativnog karaktera. Prvi, glavni dio je dnevnik misije oca Marcina Czermińskog – *Kolonie polskie w Bośni. Wspomnienia z misyi w. r. 1902*, odnosno *Poljske kolonije u Bosni:*

Uspomene iz misije u godini 1902, koje u njegovoj memoarskoj ostavštini zauzimaju posebno mjesto. U navedenom putopisu uglavnom se nalazi opis poljskih kolonija koje su u široj okolini Banje Luke, odnosno u kotarima Banja Luka, Bosanska Gradiška, Bosanski Novi, Derвента, Prnjavor i Tešanj osnovali doseljenici iz Galicije. Iako se autor kreće na relativno malom prostoru, ova publikacija ipak ima osobine putopisa, tj. sadrži opise ljudi i mjesta, a također i autorova razmišljanja. I pored arhivskog istraživanja u Arhivu Družbe Isusove Južne provincije u Krakovu, gdje se nalazi zaostavština oca Marcina Czermińskog, nismo, nažalost, uspjeli pronaći rukopis spomenute knjige. Raspoložemo samo izdanjem koje je 1903. godine objavila štamparija dnevnika „Czas“ u Krakovu. Na osnovu nje pripremljen je ovaj prijevod i sadržaj iz 1903. godine donosimo bez ikakvog skraćivanja. Međutim, osnovnom tekstu su dodani urednički komentari i napomene koje imaju cilj, prije svega, da objasne čitaocima izvjesne elemente katoličkih obreda koji se pojavljuju u tekstu, kao i da daju osnovne informacije o događajima i osobama koje se pojavljuju na stranicama putopisa o. Marcina Czermińskog.

Druga vrsta izvora koju objavljujemo u ovoj publikaciji jesu pisma koja je dobijao otac Marcin Czermiński, a koja tematiziraju probleme o kojima on piše u putopisu. Pisma čine nešto drugačiji izvor u odnosu na memoare, putopise ili dnevnikе. Uglavnom su nešto intimnija, pošto najčešće nisu pisana s namjerom objavljivanja, te su zbog toga i iskrenija u svome izrazu. Priređivači su odlučili izabrati dva fragmenta, tj. pisma koje je Marcin Czermiński dobijao od Franciszka Jakubowskog i Antonija Karpine. Izbor tih ličnosti nije bio slučajan. Prvi je bio visoko pozicionirani poljski činovnik koji je radio u Banjoj Luci kao kotarski načelnik. Kao čovjek neposredno povezan sa vlašću, bio je dobro informiran, a imao je i izvjesni utjecaj u društvu. O njegovoj poziciji dobro svjedoči i činjenica

da je 1910. godine bio jedan od delegata koji je dočekivao cara Franju Josipa prilikom njegove posjete Bosni i Hercegovini. Otac Marcin Czermiński od njega je crpio podjednako vijesti o aktuelnoj situaciji u Bosni i Hercegovini, događajima u poljskim kolonijama, konfliktu između franjevaca i biskupa Stadlera itd. Navedena pisma čine cjelokupnu prijepisku s Jakubowskim, koju smo uspjeli otkriti u zaostavštini oca Marcina Czermińskog u Krakovu. Pisana su crnim mastilom na papiru za pisma. U prijevodu su izostavljena sva precrtana mjesta, kao i „manje važni dijelovi“ koji su se odnosili na porodičnu ili vlastitu povijest, npr. na proces obrazovanja sinova Franciszka Jakubowskog u Isusovačkoj gimnaziji u Chyrowu (Chyrów – Hiruv), elitnoj školi za mušku mladež, u koju su se upisali zahvaljujući protekciji M. Czermińskog, ili pak na vjenčanje njegove kćerke Helene. Ta prijepiska objavljena je u časopisu „Perspectiva“ u Legnicama 2015. godine i obuhvata period 1905–1913.

Osim toga, priređivači su se odlučili da odaberu i pisma Antonija Karpine, koja se prvi put predstavljaju javnosti. Karpina je bio knez poljske kolonije Miljevac (Miljevačka Kozara) u srezu Bosanska Gradiška. U slučaju tog izvora priređivanje je bilo utoliko teško budući da je moralo sadržavati i čitanje rukopisa, ali i interpretaciju njihovog sadržaja, jer je stil pisama Antonija Karpine teško razumljiv za savremenog čitaoca. Teškoće su podjednako stvarale pravopisne i – prije svega – gramatičke greške. Kada su u pitanju pisma seljaka, greške tog tipa su prirodne, jer su njihovi autori često umijeće pisanja savladavali u ograničenom stepenu. U cilju omogućavanja prijevoda na bosanski jezik ponekad je trebalo malo promijeniti pojedine riječi i fraze koje je koristio autor, pošto je u originalu to bio žargon nerazumljiv i savremenom poljskom čitaocu, a da ne govorimo o njegovom prijevodu na bosanski jezik. Ipak se najprije pokušala vjerno rekonstruisati autorova namjera

tako da cjelina koja se prenosi čitaocu bude koherentna, razumljiva i prije svega da prenosi smisao originala. Priređivači su svjesni takvog metodološkog kompromisa, ali uzevši u obzir karakter publikacije odlučili smo da historijsku vrijednost izvora nadredimo filološkoj, zbog toga bi se eventualna buduća jezička istraživanja ovih pisama trebala vršiti na sačuvanim originalima.

Iako je prijevod navedenih izvora donesen bez ikakvih skraćivanja (osim u pismima), bilo je manjih tehničkih intervencija u rukopisu. Među najvažnije intervencije koje su izvršili priređivači treba ubrojati:

- umetanje interpunkcijskih znakova, prije svega tačaka i zareza gdje je bilo neophodno,
- prilagođavanje ortografije savremenim standardima, posebno kod korištenja malih i velikih slova,
- obilježavanje u tekstu uglastom zagradom nečitkih dijelova teksta – [nečitko], a izostavljenih dijelova uglastom zagradom sa tri tačke – [...],
- prilikom navođenja imena naseljenih mjesta kod prvog spominjanja navođen je oblik iz originalnog teksta, a zatim u uglastoj zagradi transliteracija na bosanski jezik – Prniawor [Prnjavor]; svaki naredni put je korišten bosanski oblik imena,
- lična imena u osnovnom tekstu prijevoda putopisa i pisama ostavljena su u originalu, ali je kod prvog navođenja dodavana i njihova transliteracija na bosanski jezik,
- malobrojne brahigrafske skraćenice objašnjene su u napomenama.

Želeći prijevod ovih izvora učiniti dostupnim ne samo stručnoj nego i široj čitalačkoj publici, priređivači su odlučili unutar korica ove publikacije uvrstiti kratku biografiju Marcina Czermińskog i dvije kratke studije koje trebaju upoznati čitaoce s određenim

ličnostima, događajima i procesima neophodnim za lakše razumijevanje teksta putopisa. U tom cilju prva studija sadrži kratku uputu u proces doseljavanja stranaca u Bosnu i Hercegovinu tokom austrougarske uprave s posebnim naglaskom na doseljavanje Poljaka, stvaranje poljskih kolonija u široj okolini Banje Luke na razmeđu XIX i XX stoljeća i organiziranje kulturnog, prosvjetnog i vjerskog života u tim kolonijama. Druga studija daje osnovne podatke o organizaciji Rimokatoličke crkve i crkvene vlasti u Bosni i Hercegovini, konfliktu između franjevaca i svjetovnog klera, posebno u kontekstu doseljenih Poljaka.

U procesu pripremanja ove publikacije imali smo podršku i pomoć institucija i pojedinaca koji su prepoznali vrijednost rukopisa i svojim angažmanom doprinijeli njegovom prevođenju i izdavanju, te im se ovdje želimo zahvaliti. Osiguravajući finansijska sredstva za izdavanje, veliku ulogu u realizaciji projekta imali su Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu, Ambasada Republike Poljske u Sarajevu i Fondacija za izdavaštvo Sarajevo. Zbog ukazanog povjerenja i pružene podrške posebno se želimo zahvaliti Njegovoj ekscelenciji Jarosławu Lindenbergu, ambasadoru Republike Poljske u Bosni i Hercegovini, te gospođi Krystyni Żukowska-Efendić, iz Odjela za političke, ekonomske, konzularne poslove i Poloniju Ambasade Republike Poljske u Bosni i Hercegovini. Veliku zahvalnost dugujemo i gospodinu Franciszku Kwaśniaku (Francišek Kvašnjak), inženjeru po struci, a povjesničaru iz ljubavi, bez čije pomoći ne bismo uspjeli utvrditi informacije koje se odnose na pojedine koloniste čiji će se likovi pojaviti na stranicama ovog putopisa.

Sarajevo /Toruń, juli 2020. godine

Enes S. Omerović
Tomasz Jacek Lis

MEMOARI

Knjiga 3

O. Marcin Czerwiński
POLJSKE KOLONIJE U BOSNI:
USPOMENE IZ MISIJE GODINE 1902.
i
ODABRANA PISMA

Izdavač

Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, Sarajevo
Podgaj 6, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
www.iis.unsa.ba

Za izdavača

Dr. Sedad Bešlija

Prijevod s poljskog jezika

Miloš Zečević, MA

Lektura i adaptacija na bosanski jezik

Prof. dr. Mirela Omerović

Dizajn i tehničko uređenje

Amra Mekić

Tiraž

400

Štampa

Štamparija Fojnica

Za štampariju

Mirsad Mujčić

ISBN

978-9958-649-34-9

Sarajevo, 2020.

Ambasada
Republike Poljske
u Sarajevu

FONDACIJA
ZA IZDAVAŠTVO
SARAJEVO

Štampanje ove knjige finansijski su podržali
Ambasada Republike Poljske u Sarajevu i Fondacija za izdavaštvo Sarajevo.